

tasavvur

tekirdag ilahiyat dergisi | tekirdag theology journal

e-ISSN: 2619-9130

tasavvur, Aralık/December 2019, c. 5, s. 2: 1273-1298

**Üniversite Öğrencilerinin Tasavvuf, Tarikat ve Rabıta Olgusuna Bakışı:
Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Örneği**
University Students' Perspectives on Sufism, Order and Rabıta: The Example the
Faculty of Theology at Tekirdağ Namık Kemal University

Ramazan AKKIR

Dr. Öğr. Üyesi, Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi, Din Sosyolojisi
Assistant Professor, Tekirdağ Namık Kemal University
Faculty of Theology, Sociology of Religion
Tekirdağ, Turkey
rakkir@nku.edu.tr

ORCID ID: orcid.org/0000-0002-9516-7385

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 17 Kasım / November 2019

Kabul Tarihi / Date Accepted: 23 Aralık / December 2019

Yayın Tarihi / Date Published: 31 Aralık / December 2019

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Aralık / December

Atıf / Citation: Akkır, Ramazan. "Üniversite Öğrencilerinin Tasavvuf, Tarikat ve Rabıta Olgusuna Bakışı: Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Örneği". *Tasavvur: Tekirdağ İlahiyat Dergisi* 5/2 (Aralık 2019): 1273-1298.

İntihal: Bu makale, iThenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by iThenticate. No plagiarism detected.
web: <http://dergipark.gov.tr/tasavvur> | <mailto:ilahiyatdergi@nku.edu.tr>

Copyright © Published by Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi,
İlahiyat Fakültesi / Tekirdag Namık Kemal University, Faculty of
Theology, Tekirdag, 59100 Turkey.

Bütün hakları saklıdır. / All right reserved.

CC BY-NC-ND 4.0

Öz

İslam'daki manevi hayatın ve ahlaki değerlerin ismi olan tasavvuf, İslâm düşünce tarihinde önemli bir yere sahiptir. Yerel ve evrensel birçok unsuru içinde barındıran bu akım, dinin maneviyat boyutunu ön planda tutar. İslam toplumu, ruhi ve manevi değerlerin birçoğunu tasavvufa ve onun kurumsal ifadesi olan tarikatlara borçlu olduğu görülmektedir. Tasavvufun en önemli özelliklerinde birisi, bireyin gündelik hayatının akışına müdahil olmasıdır. Dinin bireyin dünyasına nüfuzu anlamına gelen dindarlık ise bireyin günlük dünyasının duygusal yönlerinde sûfizmin etkisiyle güçlü değişiklikler meydana getirmektedir. Bununla beraber tasavvuf, bireysel dinginliğin yanı sıra toplumsal alanda kendini gerçekleştiren bir maneviyat hareketi olma özelliği taşır. Bu çalışmanın amacı, kendini dindar olarak tanımlayan öğrencilerin dine tasavvufa, tarikatlara ve rabita olgusuna bakışını sosyolojik olarak analiz etmektir. Bundan dolayı, kendini dindar olarak tanımlayan bireylerin tasavvuf, tarikat ve rabita olgularına yaklaşımlarına odaklanılmıştır. Bu çalışmanın temel tezi hem tasavvufun bireyin hayatını değiştirdiği hem de bazı olumsuzluklarına rağmen dindar öğrencilerin tasavvufa olumlu yaklaştıklarıdır. Tasavvuf, bireyin dünyasında dinin derinleşmesine katkı sunmaktadır. Nitel verilere dayanarak yapılan, Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde okuyan ve kendini dindar olarak tanımlayan öğrencilerle gerçekleştirilen mülakat verilerinin analizine dayanan bu makale, tasavvufun gündelik hayat içindeki varlığını tartışmayı amaçlamaktadır. İki ana bölümden oluşan bu makalenin ilk bölümünde toplumsal bir aktör olarak tasavvuf ile beraber gündelik hayatın sosyolojisine, ikinci bölümde de Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi dördüncü sınıfta okuyan dindar öğrencilerle yapılan mülakat verilerine odaklanılmıştır. Sonuç bölümünde ise tasavvuf, tarikat, rabita ile beraber tasavvufi yaşamın gündelik hayata etkisi değerlendirilmiştir. Sonuç olarak yerel ve evrensel unsurları içinde barındıran tasavvuf, hem dinin etkisini artırarak bireyin dindarlaşmasına hem de ahlaklı bir toplumun oluşmasına katkı sunmaktadır. Tasavvuf kökenli dini grupların bazı ritüellerine karşı çıkmakla beraber tasavvuf olgusuna olumlu yaklaşan öğrencilere göre tasavvufun bireyin gündelik hayatında sağlamış olduğu temel katkı, dinin pratik ve ritüel boyutunu da içeren ahlak alanındadır. Bundan dolayı tasavvuf, ahlaki eylemler üzerinden toplumsal ve bireysel hayata

etki etmekte ve bireyin eylem dünyasını biçimlendirmektedir. Bu bağlamda öğrencilerin nazarında tasavvuf merkezli dini grupların etkili ve meşru olmalarının sebebi, ahlakın merkezde olduğu bir dinselliği görünür kılmalarıdır. Bunun yanı sıra hem eğitim-öğretim sistemi hem de İlahiyat fakültelerindeki eğitim, sadece öğretimi esas aldığı ve pratiği dışarıda bıraktığı için eleştirilmektedir. Bu bağlamda bilgi ile eylemi harmanlayan yeni bir eğitim anlayışına olan ihtiyacın varlığı ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Din Sosyolojisi, Tasavvuf, Tarikat, Rabita, Gündelik Hayat, Dindar.

Abstract

Sufism, the name of spiritual life and moral values in Islam, has a very important place in the history of Islamic thought. This movement, which contains many local and universal elements, represents the spiritual dimension of religion. Islamic society seems to owe many of its spiritual and spiritual values to sufism and its sectarian orders. One of the most important features of Sufism is that it can interfere with the flow of the individual's daily life. Religious, which means the permeation of religion into the world of the individual, creates powerful changes in the emotional aspect of the individual's daily world with the effect of Sufism. The aim of this study is to analyze sociological view of students who define themselves as religious to Sufism, sects and Rabita. Therefore, it is focused on the approaches of individuals who define themselves as religious to the phenomena of Sufism, Sect and Rabita. The main thesis of this study is that Sufism changed the life of the individual and that despite the negativities, religious students approached Sufism positively. Sufism contributes to the deepening of religion in the world of the individual. This article, which is based on qualitative data and based on the analysis of interview data conducted with religious students studying at the Faculty of Theology of Tekirdağ Namık Kemal University, aims to discuss the existence of Sufism in daily life. The first part of this article, which consists of two main sections, focuses on the sociology of daily life with sufism as a social actor, and the second part focuses on the interviews with religious students studying in the fourth year of the Faculty of Theology at Tekirdağ Namık Kemal University. In the conclusion part, the effect of sufism on daily life was evalu-

ated. According to the students who define themselves as religious, Sufism, which includes local and universal elements, contributes both to the religiousness of the individual by increasing the influence of religion and to the formation of a moral society. Moreover, according to the students who object to some rituals of Sufism-based religious groups, who approach the concept of Sufism positively, the main contribution of Sufism in the daily life of the individual is in the field of morality, including the practical and ritual dimension of religion. Therefore, Sufism influences social and individual life through moral actions and shapes the individual's world of action. In this context, the reason why Sufism-centered religious groups are effective and legitimate in the eyes of the students is that they make a religion where morality is central. In addition to this, both the education system and the education in theology faculties are criticized only because it is based on education and excludes the practice. In this context, the need for a new understanding of education that blends knowledge and action has emerged.

Keywords: Sociology of Religion, Sufism, Order, Rabita (Engagement), Daily Life, Religious.

Giriş

İslam'daki manevi ve ahlaki hayatın ismi olan tasavvuf, İslâm düşünce tarihinde çok önemli bir yere sahiptir. Sadece İslam toplumlarının sosyal hayatına etki etmekle kalmamış; aksine İslâm düşüncesinin genişlemesine ve derinlik kazanmasına katkıda bulunmuştur. İslam düşünce ve eylem tarihine tasavvuf kadar etki etmiş başka fikir hareketi neredeyse yok gibidir. Müslüman toplum, rûhi ve manevi değerlerinin birçoğunu tasavvufa ve onun kurumsal ifadesi olan tarikatlara borçludur. İslam düşüncesine ve tarihine rûhîlik, manevîlik ve derûnilik veren bu akım, İslâm dininin yeniliğini, tazeliğini, canlılığını ve heyecanını gönüllerde yaşatan bir irfan hareketi olma özelliği taşır.¹

Tasavvuf, bireysel aydınlığın yanı sıra toplumsal alanda kendini gerçekleştiren bir maneviyat hareketi olma özelliği taşır. Tasavvufun toplumsal yanı, tasavvufun bu boyutlarını ön plana çıkaran tanımlarından da anlaşılmalıdır.

¹ Süleyman Uludağ, *İslam Düşüncesinin Yapısı* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 1979), 168-169.

Güzel ahlak ve huyu esas alan tasavvuf, ahlakça fazla olan kişinin tasavvufça da fazla olduğunu kabul eder.² Ahlakilik ile mutasavvıf olma arasında doğrusal bir ilişki kurmanın yanı sıra, bireyin gündelik hayatının sıradanlığına hükmetmeyi hedefler. Gündelik hayatın akışı içinde yaşanan dönüşüm, toplumsal hayata da az veya çok nüfuz etme özelliği taşır. Bireyin ahlaklı bir ferde dönüşmesi veya dini, toplumsal hayatın tüm katmanlarında yaşamaya çalışmasında tasavvufun katkısı göz ardı edilemez. Modernitenin ve vulger pozitivismin etkisini artırması ile beraber, gündelik hayatta din etkisini kaybetmeye başlamıştı. Ancak 1970’li yıllardan itibaren din, Tanrı veya mistik dini gruplar dünyayı yeniden fethetmeye başlamış görünmektedir.³ Bu fethin en önemli sacayaklarından birini tasavvuf/mistisizm oluşturmuştur.

Bugüne kadar sosyoloji, din sosyolojisi ve tasavvuf alanında özellikle zihniyet analizi veya tarikatlar hakkında pek çok çalışma yapılmıştır. Bunlardan bazıları Münir Koştaş’ın *Üniversite Öğrencilerinde Dine Bakış*⁴, Niyazi Akyüz’ün *İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Din Anlayışı*⁵, Zeki Arslantürk’ün *Kutsalın Dönüşü*⁶ ve 21. Yüzyıl Eşiğinde Din Olgusu ve Türk Gençlerinin Dine Karşı Eğilimleri⁷, Fazlı Polat’ın *Gündelik Yaşam Tercihler ve Din*⁸, Adem Efe’nin *Dini Gruplaşma ve Cemaatleşme Olgusunun Sosyolojik Açından İncelenmesi: Isparta Örneği*⁹, Celil Abuzer’in *Üniversite Gençliğinin Değişen Din Anlayışı*¹⁰ ve Kemalettin Taş’ın *Üniversite Gençliğinin Dindarlık Kriterleri*¹¹ adlı çalışmalarıdır. Bu çalışmalarda özellikle öğrencilerin din anlayışı analiz edilmiştir. Ancak tasav-

² Annemarie Schimmel, *İslam’ın Mistik Boyutları*, trc. Ergün Kocabıyık (İstanbul: Kabalcı Yayınları, 2004), 34.

³ Gilles Kepel, *Tanrının İtikamı*, trc. Selma Kırmızı (İstanbul: İletişim Yayınları, 1992).

⁴ Münir Koştaş, *Üniversite Öğrencilerinde Dine Bakış* (Ankara: DİB Yayınları, 1995).

⁵ Niyazi Akyüz, “İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Din Anlayışı Ölçeği Üzerine Bir Pilot Araştırma”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* XLIII/1 (2002).

⁶ Zeki Arslantürk, *Kutsalın Dönüşü* (İstanbul: Ayışığı Yayınları: 1998).

⁷ Zeki Arslantürk, *21. Yüzyıl Eşiğinde Din Olgusu ve Türk Gençlerinin Dine Karşı Eğilimleri* (Bolu, 1994).

⁸ Fazlı Polat, *Gündelik Yaşam tercihler ve Din* (Ankara: Sage Yayıncılık, 2013).

⁹ Adem Efe, *Dini Gruplaşma ve Cemaatleşme Olgusunun Sosyolojik Açından İncelenmesi* (Isparta: Tuğra Matbaası, 2008), 290.

¹⁰ Celil Abuzer, *Üniversite Gençliğinin Değişen Din Anlayışı* (İstanbul: İpek Yayınları, 2010).

¹¹ Kemalettin Taş, *Üniversite Gençliğinin Dindarlık Kriterleri* (Ankara: Alter Yayıncılık, 2005).

vuf, tarikat, rabita olgusu konusunda yapılan çalışmalar, henüz yeterli seviyede değildir.

Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde okuyan öğrenciler özelinde İslam tasavvufunun gündelik hayata olan etkisini din, tasavvuf, tarikat ve rabita olgusu üzerinden incelemeyi amaçlayan bu nitel çalışmanın ilk bölümünü İslam tasavvufunun toplumsal anlamı ve boyutu oluşturmuştur. Bu bölümde, tasavvufun toplumsal boyutu analiz edilerek kuramsal çerçeve ortaya konulmaya çalışılmıştır. İkinci bölümde ise kendini dindar olarak tanımlayan öğrencilerle yapmış olduğumuz mülakatın konumuzla ilgili pasajları ve yorumlarımız yer almaktadır. Sonuç bölümünde ise bu nitel çalışmanın sonuçları detaylı olarak analiz edilerek değerlendirilmiş ve farklı çalışmalar ile karşılaştırılmıştır.

1. Toplumsal Bir Aktör Olarak Tasavvufun Gündelik Hayat İle Olan İlişkisi

İslâm dininin zahirî ve batnî hükümleri çerçevesinde yaşanan manevi ve deruni hayat tarzı olarak değerlendirilen tasavvuf, insanı nefsinin arzularına köle olmaktan kurtarıp, manevi derinliğe ulaştırmak suretiyle Allah'ı görmüş gibi ibadet etme şeklinde tanımlanan ve insanı ihsan mertebesine yükseltmeyi amaçlayan İslâm anlayışıdır. Kavramın ortaya çıkışı tartışmalı olmakla birlikte tasavvufî hayat; dünyevi şeylerden mümkün olduğunca uzak durma, kalbiyle Allah'a dayanma, taat ve ibadete odaklanma, dünyevî arzularından kaçınma, eline geçebilecek şeylerin yararlısını seçme, mâsivâdan uzaklaşma ve Allah'a yönelme, diliyle ve kalbiyle Allah'ı zikretme, vesveseye karşı ihlâsı tercih etme, şüpheye karşı yakîn elde etme, uzaklaşma ve yabancılaşmadan kurtulup Allah ile huzur bulma gibi maneviyatı ön plana çıkaran farklı özellikleri içinde barındıran bir yaşam tarzının adıdır.¹²

Umran ilminin kurucusu İbni Haldun da bu içeriği doğrular mahiyette bir tasavvuf tanımı yapar; onun ifadesiyle ibadet üzerinde önemle durmak ve mâsivâdan alâkayı kesip tamamıyla Allah'a yönelmek olan tasavvuf; dünyanın ziynetlerinden yüz çevirmek, halkın çoğunluğunun yöneldiği maddî zevk,

¹² Reşat Öngören, "Tasavvuf", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2011) 40: 119.

mal, mevki hususunda zahit olmak, halktan ayrılarak ibadet için halvete çekilmek¹³ gibi maddi ve manevi boyutu içinde barındırma özelliği taşır.

Tasavvuf, insanın daha çok iman ve amel bakımından hakikate ve kemal mertebesine ulaşmasına yardımcı olur. Mutasavvıflar, Cibril hadisinden hareketle kişinin önce iman ederek din sınırları içine girmesi, daha sonra ibadetlerini yerine getirerek İslâm'ı yaşamaya başlaması ve ileri mertebe olarak da Allah'ı görüyormuş gibi bir halet-i ruhiyyeye sahip olması gerektiğini savunur. Yine onlar, Allah'ı görüyormuş gibi ibadet etmenin ancak tasavvuf yoluyla sağlanabileceğini ifade etmiştir.¹⁴ Allah'ı görüyormuş gibi ibadet etmek veya bu manevi his ile yaşamak tasavvufun özünü oluşturur.

İslam tasavvufunun temel özelliklerinden birisi, onun akıl ile kurmuş olduğu ilişkidir. Güngör'ün ifadesiyle,¹⁵ "İnsanın akli melekeleri ile ulaşamadığı bir yüceliğe veya 'mutlak'a sezgi yoluyla ulaşması, onunla doğrudan temas kurması" olan tasavvuf, aslında dinin birey tarafından derinlemesine hissedilme halidir.¹⁶ Dini derinlik boyutuyla hissetme hadisesi, farklı düzeylerdeki insanların iç dünyalarını güzelleştirmek, kalplerini temizlemek, iradelerini güçlendirmek ve yüksek bir ahlaki hayat yaşatmak biçiminde tezahür eder.¹⁷ Böyle tezahür eden manevi kültür; bireyin aydınlanmasına ve dış dünyaya dönük davranışı esas alan hukukun aksine batını bilgiye odaklanır.¹⁸

Başlangıcı Rasulullah Dönemi'ne kadar uzanan ve Allah ile var olma¹⁹ şeklinde tavsif edilebilecek olan İslam tasavvufunda zamanla Nakşibendilik, Melamilik, Kadirilik veya Rufailik gibi birbirinden farklı ekollerin ortaya çıkmış olduğu belirtilmelidir. Tarihsel olarak ispatı pek mümkün olmamakla

¹³ İbn Haldun, *Mukaddime 2*, trc. Süleyman Uludağ (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2009), 849

¹⁴ Reşat Öngören, "Ehli Sünnette Tasavvufun Yeri", *Tarih ve Günümüzde Ehli Sünnet*, Heyet (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2006), 159.

¹⁵ Erol Güngör, *İslam Tasavvufunun Meseleleri* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 1998), 18.

¹⁶ Tayfun Atay, *Batı'da Bir Nakşi Cemaati* (İstanbul: İletişim Yayınları, 1996), 31.

¹⁷ Mehmet Fuat Köprülü, *Türk Edebiyatı'nda İlk Mutasavvıflar* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1976), 301.

¹⁸ Fazlurrahman, *İslam*, trc. Mehmet Dağ-Mehmet Aydın (İstanbul: Selçuk Yayınları, 1981), 178-203.

¹⁹ Arthur Jean Arbery, *Sufism-An Account of the Mystics of Islam* (New York: Routledge, 2008), 14.

birlikte²⁰ dinsel hakikate ve tanrıya ulaşmak için tercih edilen bir yöntem olan tarikatlar, silsileler yoluyla Hz. Muhammet'e kadar ulaşmakta veya ulaşma iddiasını taşımaktadır. Ancak bu silsile uğraşısının, tasavvuf ekolünün kendine özgü tarihsel meşruiyet arayışının bir ifadesi olduğu unutulmamalı.²¹ İslam mistisizminin ve züht hayatının kurumsallaşması veya teşkilatlanması olan tasavvuf,²² 12. Yüzyıl'dan itibaren İslam'ın fethettiği topraklarda hızlıca yayılmaya ve etkisini göstermeye başlamıştır. Dahası, tasavvufi hayatın bir nevi gündelik yaşama dönük yüzü olan dervişlik; toplumsal barışın, imarın, iskanın, ilmi çalışmaların aktörü olmuş ve toplumsal hayata doğrudan güçlü katkılarda bulunmuştur.²³ Bu çerçevede toplumsal hayata doğrudan etki eden, yerel ve evrensel karakteri belirgin düzeyde görülebilen tarikatların temel özelliği, felsefi derinliğiyle insanı şaşırtan büyük tasavvuruna paralel ve uyumlu olarak meydana getirdiği sadeliğin yanında sıra dışı pratiğiyle de yaşamsallığı ve eylemi hedef alan çok yönlü niteliğe sahip olmasıdır.²⁴

Osmanlı İmparatorluğu'nun bakiyesi olan Türkiye Cumhuriyeti, kuruluşundan itibaren tasavvuf kültürü ile yakın ilişki içerisinde olmuştur. Kurumsallaşmış tasavvufa, tarikatlara mesafeli davranan ve tekke, zaviye ve türbeleri yasaklayan cumhuriyetin ilk nesli, Mevlâna Celalettin Rumi veya Yunus Emre gibi tasavvufi aktörleri hümanist pencereden yorumlamaktan geri durmamıştır. Bununla beraber, illegal bir biçimde varlığını sürdüren tarikatlar, bireyin anlam dünyasını şekillendirme devam etmiştir. Çok partili siyasi hayat geçiş, şehirleşme veya göç hadisesi ile beraber devlet ile tarikatlar arasındaki ilişkide değişim yaşamaya başlamıştır. Kent nüfusunun giderek arttığı 1980'li yıllardan itibaren ise farklı dini gruplar, tarikatlar veya dini cemaatler, kentte yaşayan kitlelerin teveccühüne mazhar olmaya ve modernleşen insanın toplumsal hayatında önemli fonksiyonlar üstlenmeye başlamıştır. Daha da ötesi, yeni yeni kentlileşen kırsal nüfusun yanı sıra kentliler, eğitimliler ve

²⁰ Mehmet Fuat Köprülü, *Türk Tarih-i Dinisi* (Ankara: Akçağ Yayınları, 2005), 145.

²¹ Ali Öztürk, "Tasavvuf Sosyolojisinin İmkanları ve Krizleri Üzerine (Orta Asya Tasavvufi İslamlaşması Örneğinde)", *APJIR-Academic Platform Journal of Islamic Research* 01/01 (2017): 72

²² Turgut Akpınar, *Türk Tarihinde İslamiyet* (İstanbul: İletişim Yayınları, 1997), 86.

²³ Ömer Lütfi Barkan, Osmanlı İmparatorluğu'nda Kolonizatör Türk Dervişleri, *Vakıflar Dergisi* 2 (1974): 279-304.

²⁴ Abdülbaki Gölpınarlı, *100 Soruda Tasavvuf* (İstanbul: Gerçek Yayınları, 1985), 7-16.

sekülerleşmiş kesimler, tasavvufa meyletmeye başlamıştır.²⁵ Böylece tasavvufi hareketlere katılan insanların profilinde de değişme yaşanmaya başlamıştır.

Türkiye'deki dini grupların varlığı, 1980 sonrası dönemden itibaren etkisini giderek artırmaya başlamıştır. Küresel şartlar altında tıpkı bir ticari firma gibi yapılanmak suretiyle eğitim, kültür, medya, sağlık, spor, sinema, müzik gibi alanlara yönelmişlerdir. Varlıklarını sürdürmek için sekülerleşme sürecine girmek zorunda kalan tarikat ve benzeri oluşumların önemli bir bölümünde, her ne kadar eski sufi teşekküllerin bir devamı olsa da, günümüzde kamusal görünürlük adına, geleneksel yapılanmanın terk edilmeye başlandığı; sadece bununla da kalınmayarak söylemlerin de değiştiği; bu çerçevede toplumsal alanda kendilerini ifade edebilecekleri yeni meşruiyet kanalları bulma arayışı içinde bir takım sosyo-kültürel fonksiyonların üstlenmiş olduğu, ancak yine de dini-mistik fonksiyonların ihmal edilmediği; yalnızca, değişen şartlara uyum sağlanmış bulunduğu görülmektedir.²⁶

Dini gruplar arasında yer alan tarikatlar, toplumsal hayatın bütün alanlarında dinin yaşanmasını veya toplumsal hayatı din merkezli olarak inşa etmeyi hedefler.²⁷ Bununla beraber, hal ilmi olan ve gündelik hayatın içinde dini bir derinleşme biçimi olan bu yaşama uğraşısı; yaşamı disipline etmek ve ahlaki bir ton kazandırmak gibi moral amaçları da kendi anlam dünyasının içinde taşır.²⁸ Bu bağlamda oruçlar, dualar, zikirlerle sembolize edilen tarikat kültürü, takva üzere yaşamaya karar kılmış insanların oluşturduğu maddi kültüre de etki eden maneviyatın merkezde olduğu bir yapı olarak tanımlanabilir.²⁹

²⁵ Güngör, *İslâm Tasavvufunun Meseleleri*, 172.

²⁶ M. Ali Kirman, "Türkiye'de Toplumsal Değişme ve 'Yeni Dini' Cemaatler", *Muhafazakâr Düşünce* I/2 (2004): 77.

²⁷ Ünver Günay, *Din Sosyolojisi* (İstanbul: İnsan Yayınları, 1999), 186.

²⁸ Fazlı Polat, "Tasavvufi Hayatın Gündelik Yaşama Etkisi ve Alvarlı Efe Profili", *Uluslararası Hacı Muhammed Lutfi (Alvarlı Efe) Sempozyumu*, ed. Cengiz Gündoğdu (Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları, 2013), 109.

²⁹ Günay, *Din Sosyolojisi*, 187.

2. Çalışmanın Yöntemi ve Amacı

Bu çalışmanın amacı; Tekirdağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde okuyan, dini hassasiyeti görünür olan ve kendini dindar olarak tanımlayan olan öğrenciler üzerinden İslam tasavvufunun gündelik hayat üzerindeki etkisini ortaya çıkarmaktır. Dini hassasiyetini giyim-kuşam veya eylem biçimi ile ortaya koyan öğrencilerin dindarlığının arka planındaki motivasyonu ve dini gruplara yaklaşımını belirlemek için onların din, tasavvuf, tarikat, rabita ve şeyh olgusuna yaklaşımları sorgulanmıştır. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki alt sorunlara da cevap aranmıştır:

- İlahiyat öğrencilerine göre, din/İslam nedir ve dinin varoluş gerekçesi nedir?
- İlahiyat öğrencilerini dindarlığa götüren temel motivasyon kaynağı nedir?
- Öğrenciler, tasavvuf, tarikat ve şeyh olgusu hakkında ne düşünüyor?
- Öğrenciler, şeyhle manevi olarak irtibata geçme hadisesi olarak değerlendirilen rabita hakkında ne düşünüyor; rabitayı şirk olarak değerlendiriyor mu?
- Din veya tasavvuf, gündelik hayatı nasıl etkilemekte ve dönüştürmektedir?

Bu araştırmada yarı yapılandırılmış ve katılımlı gözlem ile beraber mülakat metodu gibi veri toplama yöntemleri kullanılmıştır. Dinselliğin kendi gerçekliği içinde bütüncül ve tutarlı bir biçimde ortaya konmasını hedefleyen bu çalışmanın sonucu, nitel yöntem ile elde edilen bulguların yorumlanmasına dayanmaktadır. Nitel yöntemin kullanıldığı araştırmalar, sorunları fertlerin zihinsel dünyasından görebilmeyi ve bunun sonucunda toplum ile birey arasındaki ilişkinin daha sağlıklı bir zeminde meydana çıkarılabilmesine katkı sağlamaktadır. Ayrıca teori ile pratik arasında belli bir geçirgenliğe sahip olan bu yöntem sayesinde çalışma sonucunun güvenilirliği de artmaktadır.

Her çalışma gibi bu çalışma da arama, öğrenme, bilinmeyeni bilinir hale getirme³⁰ amacı gütmektedir. İslam tasavvufunun gündelik hayata olan etkisi ile beraber dindar öğrencilerin tasavvuf, tarikat ve rabıta olgusuna bakışını ortaya çıkarmak amacını taşıyan araştırmada, kriter örnekleme tekniği kullanılmıştır. Bu süreçte kendini dindar olarak tanımlayanlar ile dini hassasiyetini kıyafeti veya yaşam stili ile belli eden öğrencilerle yarı yapılandırılmış mülakatlar yapılmıştır. Mülakatın yapılışı sürecinde konuşmanın akışına göre, özneye ana probleminden ayrılmamak kaydıyla belli derecelerde esneklik tanınmış ve sondajlama sorularla gerçeğe ulaşılmaya çalışılmıştır.

Üniversite Öğrencilerinin Tasavvuf, Tarikat ve Rabıta Olgusuna Bakışı: Tekirdağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğrencileri Örneği başlıklı bu çalışma, kendilerini dindar olarak tanımlayan ve dindarlığını kılık, kıyafet, söz ve eylemleri ile mümkün merteye göstermeye çalışan öğrenciler ile yapılmış mülakat verilerinden oluşmuştur. Bu öğrencilerin seçiminde din konusunda hassas olmaları kriteri esas alınmıştır.

Tekirdağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 04.08.2012 tarihli Resmî Gazete'nin 28374-2012/3363 Sayılı Kararnamesi uyarınca kurulmuştur. İkinci öğretim dahil olmak üzere 1200 öğrencisi olan İlahiyat Fakültesi'nden 2018-2019 eğitim-öğretim döneminden 124 kişi mezun olmuştur. Ancak bizim çalışmamızın örneklemini ise 2018-2019 eğitim-öğretim döneminde mezun olan 20 dindar öğrenci oluşturmaktadır. 10 kız ve 10 erkek öğrenci ile görüşme yapılmış olup bu görüşmeler araştırmamızın temel ve alt soruları doğrultusunda analiz ve senteze tabi tutulmuştur.

Son olarak araştırma sürecinde kendisi ile mülakat yapma fırsatı bulduğumuz dindar öğrencilerin gerçek isimleri makalede yer almayacaktır; makalede görüşüne başvurduğumuz erkek öğrenciler E1, E2, E3; kız öğrenciler ise K1, K2, K3 biçiminde kodlanmıştır.

³⁰ Niyazi Karasar, *Bilimsel Araştırma Yöntemi* (Ankara: Nobel Yayıncılık, 2000), 22.

3. Bulgular Ve Yorumlar

3.1. Üniversite Öğrencilerinin Din ve Ahlak Olgusuna Bakışı

Öncelikle dindar öğrencilerin söylemlerinde ahlak merkezli bir dinselliğin varlığı öze çarpmaktadır. Öğrenciler tarafından dinin toplumsal hayata müdahalesinin ahlak üzerinden gerçekleştiği görülmektedir. Ancak bu ahlakilik vasfı, dinin pratik boyutu ile paralellik arz etmekte; ahlakı veya teorik zemini dışlamayan bir ahlakilik durumudur. Ahlak, maneviyat ve din arasında paralellik kuran öğrencilerin önemli bir kısmı dinin hayatı kuşatan, insan hayatına müdahale eden bir değerler sistemi olduğunu vurgulamaktadır. Din olgusunu “İslam’ın manevi boyutu” ile açıklayan Ö2’nin söylemi “Benim için din yaşamı ifade ediyor” diyen Ö1 ile tutarlılık arz etmektedir. Genel olarak neredeyse tüm öğrenciler dinselliğin odağına dinin pratik boyutu ile uyumlu bir ahlak söylemini ortaya koymaktadır. Dinin pratik boyutu dinin ahlak boyutunu açımlayan bir gerçeklik olma özelliği taşır. Aynı zamanda bu ahlak ile dinin pratik boyutunun bütünlüğü, iyi bir insan olmanın da özelliğidir.

“İslam güzel ahlaktır. Ben bir şey yaptığım zaman Müslüman olduğum için onu yapmalıyım. Benim temel görüşüm, direkt İslam’ın ahlakı meselesi olduğu yönünde” diyen E8 ile “Dinin manevi boyutu kadar maddi boyutu da önemli. İnsan Allah’ın kendisine vermiş olduğu sorumluluktan dolayı Allah’a, kendisine ve çevresine karşı insan olmanın gerektirdiği şekilde yaşamaya çalışır” diyen E3’ün görüşü benzerlik taşımaktadır. Katılımcı öğrencilerin görüşleri genel olarak şöyledir:

“Bence İslam, insanın, dünyada insan gibi yaşamasını sağlayan sistemdir. İnsanın hem ahiretini hem de dünyasını düzene sokar.” (E4)

“Bana göre bir kurallar bütünüdür. Mesela burada (İlahiyat Fakültesi’nde) hepimiz ilmihal ezberliyoruz. Bu işin sadece bilgi boyutu. İlmin gerçek manada hayata yansıma biçimi. İslam böyledir Allah bazı kuralları koymuştur. Bu kuralların adı mı İslam yoksa hayata geçirilmiş şekli mi? Bana göre bu kuralların hayata geçirilmiş şekli İslam’dır. Bir hafızın 600 sayfalık bir bilgiyi ezbere kafasına koymasını mı onu hafız yapar?” (E5)

“İnsan tapacağı bir üst mercii arar. Bizim din olarak İslami seçmemizdeki temel etken ise yeryüzünde insanlar içerisinde uygulanabilirlik açısından en

güzeli olmasından kaynaklanıyor. İnsanlar mantığına yattığı kadar içlerini de dolduruyor. Tasavvuf bunu karşılıyor.” (E6)

“İslam kişiyi dünya ve ahiret hayatında mutlu eden bir yoldur. Dünya ve ahirette mutlu olabilmemiz için vardır. (E9)

“İslam hayattır veya hayatın bütününe kapsayan kurallar bütünüdür. Bütün ahlak veya ibadet kurallarının hepsini belirleyen yolun kendisidir.” (E10)
“Bir yaşam tarzı” (K2)

“Biz İslam’a kurtuluş olarak bakıyoruz. İslam’ı seviyoruz, İslam’ı yaşıyoruz, İslam’ın bize getirdiklerini kabul ediyoruz. Aslında kurtuluş garantimiz. Yani din olmasaydı ben bunu kesin yapardım ama beni durduran bir şey var bu da işte benim kurtuluşumun sebebi.” (K1)

“Eğer toplum İslam’la yönetilirse İslam’a göre olursa insanların hepsinin Allah ile aralarında birebir bağ kuruluyor. Herkes kendini kontrol etmek zorunda hissediyor. Ama kuralları insanların koyduğu bir toplum içinde yaşanırsa kendi ile aynı düzeydeki bir insan diğerlerine hükmetmeye çalışıyor. Bu onlar için bir bağlayıcılık yaratmıyor. Ama İslam da birebir iletişim ve konuşma olduğu için kendi kendini kontrol ettiğinde insan bir şeyleri vicdanıyla yaptığı için daha rahat yapabiliyor ve kolayca uygulayabiliyor.” (K3)

İslam’ı huzur kelimesi ile anlatmayı deneyen ancak huzur kavramının da eksik olduğunu belirten K4’e göre, din aslında kutsal bir sığınak olmanın yanı sıra psikolojik olarak insanların huzur bulduğu manevi bir tatmin aracıdır.

“Bence İslam, insanın nefes alması. Hayatımızın her alanında etkili olan bir olgu. İslam’ı özgürlük olarak görüyorum. İnsan bir dine bağlandığı ve onun öğretilerini benimsediği zaman özgürdür. Sorumluluk alabildiğimiz ölçüde özgürüz.” (K5)

“Allah’ın bizim için seçtiği en güzel yol. Bir Hristiyan olarak doğsaydım, bu dünyaya bir Hristiyan olarak gelseydim üzülürdüm. Niye doğar doğmaz vaftiz ediliyorum ki? Çünkü kirli kabul ediliyorum. Ya da bir Yahudi olsaydım... Onca Filistinli öldürülürken benim vicdanım niye sızlamıyor diye insanlığımı sorgulardım. Ama İslam dini çok farklı... Allah’ın bizim için seçtiği en güzel yol.” (K6)

3. 2. Üniversite Öğrencilerinin Tasavvufa ve Tarikata Bakışı

Dindarlığını gündelik yaşamın akışı içinde ortaya koyan öğrencilerin, genel olarak tasavvuf olgusuna ve tarikatlara karşı olumlu yaklaşım içinde oldukları görülmektedir. Ancak bu olumlu yaklaşım, tarikatların tüm yapıp ettiklerini ve ritüellerini kabul etmek veya benimsemek anlamına da gelmemelidir. Özellikle Şeyh'in/Mürşit'in otoritesini ve rehberliğini kabul etmekle beraber onun sübjektif tecrübesinin genelleştirilmesine karşı eleştirel bir yaklaşım mevcuttur. Bununla beraber, İlahiyat Fakültesindeki eğitim sürecinde dinin düşünce veya bilgi boyutunun iyi öğretildiği ancak dinin pratik ve duygu boyutunun eksik olduğu vurgulanarak bu durum eleştiriye maruz kalmaktadır. Öğrenciler, teorik bilgi ile pratik arasındaki ilişkinin doğrusal boyutta olmamasını ve duygu boyutunun eksikliğini eleştirerek tasavvuf eksenli dini grupların bu eksikliği tamamladığını düşünmektedir.

“Tasavvuf gönül işidir.” (E8)

“Ben tasavvufa karşı değilim. Hatta samimi insanların elinde olduğu sürece güzel bir şey olduğunu düşünüyorum. Biz mesela ilahiyatta okuyoruz. İşin teorik kısmı bizde var ama ameli tarafı yok.” (E1)

“İlahiyata bakıyorum; burada ilim var. İlim almak için çabalıyoruz ama hayatın içine girince uygulama konusunda çok fazla bir şey yok. Ben tasavvufun ya da tarikatların bu yöne doğru çalıştıklarını düşünüyorum. Onlar bizim kalbimizi sürekli hatırlamamızı sağlıyor. Sürekli düşünmemizi sağlıyor. Onlar işin kalp tarafından bastırıyor. İlahiyatta sürekli bilgi kısmı önceleniyor. İkisinin bir gitmesi gerektiğini düşünüyorum. Kalp ve ilim sürekli beraber olmalı; bu birlikteliği sağlayabilecek olanın tarikatlar olduğunu düşünüyorum.” (K4)

“Bizim ülkemizin şu anda en büyük eksiklerinden birisi tasavvuf... Fakat bu yol, benim şeyhim rüyasında şunu gördü ya da benim şeyhim şunu yaptı anlamında değil. Şeyhinin kendisini gördüğünü ve kontrol ettiğini düşünmesi sıkıntılı. Şeyh mürit ilişkisi hoca öğrenci ilişkisi olarak düşünülebilir. Bunda hiçbir problem yok.” (E6)

“Gazali, bir kişinin yoldan sapmaması için bir şeyhe tabi olması gerektiğini söylüyor. Ama bunu bulmanın zor olduğunu da vurguluyor. Gazali bunu 11. Yüzyılda söylemiş. Günümüzde durum daha vahim” diyen E4, “Bizim

duygu ve düşüncelerimize hitap ediyorsa tarikata giriyoruz. Böyle bir durumda adama neden yanlış yapıyorsun denmez. Zaten bunu bilerek ve isteyerek olaya dâhil olmuştur” demiştir.

“Doğru olan grup biziz diyorlarsa bir sıkıntı var. Biz, Fırka-ı Naciye’yiz, diğerleri sapık gibi bir anlayışı sahiplerse bu sıkıntılıdır.” (K1)

“Tasavvuf, bizim manevi yanımız. Bu konuda çok eksikiz. Tasavvuf erbabı olanların maneviyatları ve ufukları çok yüksek. Onlar, bizim ufkumuzu genişletiyor. Osmanlı bu adamlar sayesinde üç kıtaya hükmetmiştir. İşte, Eş-refoğlu Rumi bunlardan sadece biridir.” (E3)

“Tasavvuf ve tarikatlar ile çok ilgiliyim; hepsiyle ilgileniyorum. Ailemde de var ama onların tarikat anlayışı biraz daha farklı. Tasavvufa merakım var ve bu konuyu çok araştırdım. Vicdanımı orası yönlendiriyordu. Önceden ibadetlere düşkün bir aile yaşamımız yoktu. Buraya Tekirdağ’a İlahiyata geldiğimde Menzil Cemaatinin evinde kaldım. Ben o zaman tarikat konularına çok ilgili değildim. Sonra içlerinde kaldıkça ve ilim sahibi insanlarla vakit geçirdikçe benim hayatımda çok büyük şeyler değişmeye başladı. Zaman geçtikçe ben sadece o tarikatın değil de genel olarak tarikatların hepsinin bu niyette olduklarını gördüm. Kalbe çok önem veriyorlar. İbadet dahil her işte kalbi düşünmek zorunda olduğumuzu görüyorum.” (K4)

“Her insan tek başına bir yolda yürüyemez. İnsanların zafiyetleri vardır; bazı şeyleri yapamaz veya bir şekilde engellenir. Tarikat gerçeğine kardeşine Allah için yardımcı olmak veya ona vesile olmak olarak bakarsak güzel bir yardım vakfı gibi değerlendirebiliriz.” (K5)

“Körü körüne bağlanmamak ve aklını da yanına almak kaydıyla tarikatlarla karşı değilim.” (K2)

“İnsanın doğru yoldan ayrılmaması için tutunacağı bir dalı olması lazım. İnsan bir şeyleri bilse de bir yerde bazı şeyler eksik; biraz dokunulmak istiyor. Tarikatlar bunu yapabiliyorlar; oraya dokunabiliyor. Evet, bazı eksikleri var ama bazı şeyleri gerçekten iyi götürdüklerine inanıyorum. Özellikle cemaatleşme konusu iyi bir şey.” (E9)

“Tasavvufun züht boyutuna asla karşı değilim ki bu zaten hak olan bir şey ama şu an günümüzdeki bir lokma bir hırka düşüncesi tamimiyle İslamiyet olarak görmüyorum.” (K7)

3.3. Şeyhe Bağlılık ve Dindarlaşma İlişkisi

Tasavvuf düşüncesinin önemli bir boyutunu bir şeyhe ya da mürşide bağlılık oluşturur. Tasavvuf, büyük oranda mürit ile mürşit arasındaki birliktelik üzerinden şekillenir. Tasavvuf yoluna giren müritlere rehberlik eden, onlara doğru yolu göstererek kendilerini hakikat yolundaki yolculuğunda yardımcı olan mürşit; müridini doğruya yönlendirmekte, bilgi vererek hataya düşmesine engel olmakta ve onun seyr-ü sülukunda yoldaşlık etmektedir.³¹ Bu durum tasavvufun temel özelliklerinden birisi olmakla beraber mürşidin özelliklerine dair oldukça geniş bir literatürün olduğu da bilinmektedir. Öğrenciler, şeyhe bağlı olma gerçekliğine olumlu bakmakla beraber, şeyhlik müessesesinde kalitenin olması gerektiğini belirtmişlerdir. Öğrencilerin genel kanaati, şeyhe bağlılığın insanın dindarlaşmasına katkı yapacağı yönündedir. Bu bağlamda öğrencilere, bir şeyhe bağlamanın insanı daha dindar yapıp yapamayacağı biçiminde bir soru yönelttik. Aldığımız cevaplardan bazıları aşağıdadır:

“Cemaat ile gönül bağı oluşturmuş ise bağlılık kişiyi daha dindar yapar.” (E7)

“Şeyhin nasıl yaşadığına bağlı. Hak ve batıl olarak değerlendirildiği zaman olmaz. Yani hak biziz, ötekiler batıl demeye başladığı zaman tarikat gerçekliğini kaybeder. Tarikatta olanlar hakikat benim demiyor, hakikati buldurmaya çalışıyor. Tarikat ve tasavvuf içinde olması gereken budur.” (E6)

“Şeyhin kalitesine bağlı. Gerçekten samimi ve ufku geniş ise neden olmasın; çünkü gül tarlasında dolaşan gül çöplükte dolaşan çöp kokar.” (E1)

“Tarikat dediğin şey bir sistemdir. Sisteme girdiğiniz zaman İslam nasıl bir Müslümanın bakış açısını değiştiriyorsa tarikat de aynı şekilde bakış açınızı değiştirir. Adam bātuni bir mezhebe giriyor. Kişi artık şeyhin güdümüne girmiş oluyor. Burada esas olan kılavuzdur.” (E2)

³¹ Reşat Öngören, “Şeyh”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınlar, 2010), 39: 50.

“Tarikatta asıl olan züht olmalı.” (K1)

3. 4. İlahiyat Öğrencilerinin Rabıta Olgusuna Bakışı

Müridin şeyhine gönlünü bağlaması ve onu düşünmesi anlamına gelen Rabıta, kavramsal olarak bağlamak anlamındaki “rabı” kökünden türemiş olup “iki şeyi birbirine bağlayan ip; alâka, bağ, münasebet” manalarına gelmektedir. Tasavvufta ise müridin mürşide gönlünü bağlamasını, onun yüzünü, ahlakını ve davranışlarını düşünmesini ihtiva eder. Ancak rabıta zamanla farklı anlam ve eylemlere dönüşmüştür. Önceleri şeyhi sevmek, ona kalben bağlamak, ondan feyiz almak ve davranışlarını taklit etmek gibi eylemler iken zamanla sadece şeyhin yüzünü düşünme biçimini almıştır.³² Abdülhakim Arvasi'nin ifadesiyle rabıta şöyle yapılmalıdır: “Mürşidi, Allah ile aranızda vesile ve vasıta mevkiindeki zat olarak düşünecek, onu yanınızda ve karşınızda farz ederek, alnına yani iki kaşı ortasına gözlerinizi dikecek, keskin bir aşk iradesiyle o zatın simasını hayâlinizde saklayacak, hayalen onun suretini kalbinizde durdurarak, kendisiyle manevi bir beraberlik tesis edeceksiniz.”³³ Ancak bu anlayış birçok tartışma ve eleştiriyi beraberinde getirmiştir. Rabıtanın kesinlikle insanı şirke götüren bir eylem olduğundan insanı Allah'a ve hakikate yaklaştıran bir eylem kadar geniş bir anlam çerçevesine sahiptir. Toplam 20 öğrenci ile yapmış olduğumuz bu nitel araştırmada, öğrencilerden sadece ikisi (bir kız ile bir erkek) rabıta olgusuna karşı çıkmış ve şirk olarak nitelemiştir. Tasavvufun olumlu işlevi veya bireylerin dindarlaşmasına olan katkısı nedeniyle öğrencilerin çoğunluğu rabıta konusunda sert tutum almaktan ya da şirk olarak nitelemekten çekinmiş ve olumlu yorumlamıştır. Öğrencilerin değerlendirmesi şöyledir:

“Eğer bir kişinin Allah'la olan irtibatını arttırıyorsa ki benimki irtibatımı arttırdı sizinkini ise bilemem. Ben faydası olduğunu düşünüyorum.” (E4)

“Rabıta, iki kere iki dört eder gibi matematiksel bir şey değil. Tasavvuf öyle dışarıdan bakılarak yorumlanabilecek bir şey değil.” (E3)

³² Necdet Tosun, “Rabıta”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınlar, 2007), 34: 378.

³³ Necip Fazıl, *Esseyyid Abdülhakim Arvasi Rabıta-i Şerife* (İstanbul: Büyük Doğu Yayınları, 2010), 15.

“Kesinlikle şirktir.” (E5)

“Ben rabita yapmam; yapanları uyarırım ama şirk demem.” (E1)

“Mesela üniversitede hocasının odasında bir arkadaş kalkıp bacak bacak üstüne atabilir mi ya da tişörtünü çıkarıp atletle derse gelebilir mi? Gelemez; çünkü hocamız var. Şunun için bu örneği veriyorum; insanoğlu, en büyük varlık karşısında olduğunun farkında olursa rabıtaya ihtiyaç olmaz. Allah’ın huzurunda duruyorsun; ancak bunun farkında değilsin.” (E6)

“Şeyhi zihnimizde koyduğumuz makam önemli. Şeyhi bir rehber olarak kabul ediyorsak sıkıntı yok. Bana göre, direkt, bu şirktir deyip işin içinden çıkamayız.” (E4)

“Ben rabita ile ilgili bir kitap okuyorum. Rabita dediğimiz şey şu anda konuştuğumuz gerçeklikten tamamen farklı. Kurum gibi kendi başına bir şey. Tasavvufi kurumlara gidip siz rabita olarak ne yapıyorsunuz diye soralım, ona göre konuşalım ve karar verelim.” (E5)

“Bir kişi gelip size sorduğunda ona rabitadan ne anladığını sorup ona göre değerlendirmemiz gerekir. Verdiğimiz hükmü kişiye binaen söylemeliyiz. Tasavvufun kendine ait bir dili var.” (E6)

“Tarikatların çıkış noktaları çok iyi. Zamanla problemler ortaya çıkmaya başlamış. Mevlâna Celalettin Rumi çok güzel şeyler söylemiş. Ahmet Yesevi, Türklerin Müslüman olmasında büyük etkiye sahip.” (E9)

“Rabita, bu konu biraz zorluyor. (K1)

“İçlerinde kaldığımda çok büyük hatalarda gördüm. Mesela şeyhlerinin resimlerini yanında taşımak gibi. Tarikatına çok bağlı bir arkadaşım vardı. Onun sayesinde çok ilğim oldu. Odasında şeyhlerinin fotoğrafı var. Orada namaz kılabilir. Konuşmaya gelince fotoğrafın oda da yanlış olduğunu söylüyor. Rabita yaptığını düşünüyor. Onun sürekli onu gördüğünü düşünüyor. Bunlara karşı bence itidalli olmak lazım. Şu anda rabıtayı uç noktaya çıkartmışlar. Farklı farklı rabita yapıldığını da söylediler.” (K8)

“Rabita... Mesela ders veriyorlar... Yüz estağfurullah, la ilahe illallah falan... Allah’ı zikretmek açısından güzel... Ama Allah’a dua ederken şeyhi

düşünmenin veya şeyhi vesile kılarak bir şey istemenin şirk olduğunu düşünüyorum.” (K9)

“Rabıta aslında çok farklı yapıyor. Tek bir şekilde olmuyor. Ben de rabıta yaptım. Tövbe aldığım kişi bana çok farklı açıkladı. Allah’ı düşünmek, nurun aktığını hayal etmek... Ben onu hala eleştiri yapılan rabıta diye görmedim. Ama başkaları direk şeyhi düşünüp sürekli onun dizinin dibinde oturduğunu ve o kişinin siretini düşündüğünü duydum. Böyle yapanlar da var. Yani bu şirk bana göre. Ama rabıtayı çok farklı tanımlayanlar da var. Bu konuda kafam bir zamanlar çok karışmıştı. Tarikatta güvendiğim kişilere sordum ve bana rabıtanın çok farklı yapıldığını söyledi. Ben sadece bir tanesini yaptım, onu biliyorum o da benim gönlümü rahatsız etmedi.” (K10)

“Benim yaptığım rabıta şöyleydi; Allah’ı sürekli bir nur olarak düşünüyorsun. O nurdan Peygamber Efendimize nurun akışını, aktarılışı ve peygamberlik nurunu düşünüyorsun. Hep nur olarak düşünüyorsun; kimsenin yüzünü düşünmek yok. Hep bir nur... Bir nurun önce Peygamber Efendimize ondan halifelere, halifelerden âlimlere, onlardan Allah dostlarına aktığını düşünüyorsun. En son o nurun kendi şeyhine aktığını düşünüyorsun. Şeyhin suretini düşünmek yok. Ben şeyhin fotoğrafına bakıp bir şey düşünmedim. Fotoğrafına da çok bakmadım açıkçası. Onu ve onun dizinin dibinde Allah rızası için bir eğitim aldığını düşünüyorsun en fazla. Bence Rabıta böyle bir şey. Faydasını da gördüm.” (K2)

“Ben rabıta yaptığımda belli zikirler çektim. Aslında Allah Resulü bize belli zikirler veriyor ve bunu çekiyoruz. Bunu bana öğreten kişiyi düşünüyorum. Gerçekten onun dizinin dibinde oturduğunu düşünüyorsun. Ben yüzünü bildiğimden onu düşünüyorum. Kendi tarikatım için konuşayım; ben onlarla bir iki yıl kaldım. Masum imam anlayışına çok benziyor.” (K1)

“Cemaatler bence olmalı ama tövbe alma veya yanmaz kefen gibi uygulamalarına kesinlikle karşıyım. Ablalarım İsmailağa cemaatinden çıktı ve hafızlar. Benim Mahmut Efendi’ye karşı herhangi bir ilgim ve ondan beklentim olmadı. Ama yatılı Kuran kurslarında kaldığım zamanlardaki aldığım manevi lezzeti hiçbir zaman unutmadım. İlahiyatla karşılaştığımızda bilgi var ama maneviyat yok. Açıkçası mezun olduktan sonra tasavvufi derinleşmek istiyorum. Bence cemaatler maneviyat yönünden insanı besliyor. Bundan dolayı iyi

olduklarını düşünüyorum. Örneğin Diyanet İşleri Başkanlığı'nın mı İsmailağa'nın mı verdiği fetvaya güvenirsiniz diye sorarsanız ben açıkçası İsmailağa'yı tercih ederim. Cemaatler tüm olumsuzluklarına rağmen yine de olmalı." (K4)

"İsmailağa ile ilgili bir şey anlatmak istiyorum; benim tanıdığım bir kadın var. Küçükken İsmailağa cemaatine gidiyormuş. Çarşaf giyiyormuş. Bir gün Mahmut Efendi hazretleri gelecekmiş ve ortam çok kalabalıkmış. O zamanlar küçük bir çocuk olan bu kadın annesini kalabalıkta kaybetmiş. Herkes siyah çarşaflymış ve annesini bulamamış. Mahmut Efendi hazretleri ağlayan çocuğu bana getirin demiş. O kadar kalabalıkta ağlayan çocuğun sesini duymuş. Oraya getirtmiş, annesi de gelmiş ve onu almış." (E9)

Sonuç ve Değerlendirme

12. Asırdan itibaren İslam tasavvufunun kurumsallaşması ile ortaya çıkan tarikatlar, İslam toplumlarında ve Müslüman bireylerin hayatında değişim meydana getirmektedir. İmar, iskân veya toplumsal barışın inşası gibi toplumsal fonksiyon üstlenen bu kurumlar, bireye duygusal ve irfani bir boyut kazandırmıştır. İnsanın kâinattaki yerine dair anlamlı ve kuşatıcı cevaplar sunan tasavvufun insana yaşatmış olduğu manevi derinlik hali, onun insanlar tarafından tercih edilmesine sebep olmaktadır. Bu çalışma, Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde okuyan, kartopu tekniği ile ulaşılan ve kendisini dindar olarak tanımlayan öğrencilerle yapılmıştır. 10 erkek ve 10 kız öğrenci ile yapılan bu nitel çalışmada şu sonuçlara ulaşılmıştır:

- Tasavvufun bireyin gündelik hayatında sağlamış olduğu temel katkı, dinin pratik ve ritüel boyutunu da içeren ahlak alanındadır. Bundan dolayı tasavvuf, ahlaki eylemler üzerinden toplumsal ve bireysel hayata etki etmekte ve bireyin eylem dünyasını biçimlendirmektedir. Bu bağlamda öğrencilerin nazarında tasavvuf merkezli dini grupların etkili ve meşru olmalarının sebebi, ahlakın merkezde olduğu bir dinselliği görünür kılmalarıdır.

- Dindar öğrencilerin din anlayışlarında madde ile manayı birleştirmeye çalışan bir arayış göze çarpmaktadır. Eyleme dönüşmeyen bilginin faydalı olmadığını düşünen öğrenciler, insanı ahlaklı ve dindar bir varlığa dönüştü-

ren değerin tasavvuf olduğunu düşünmektedir. Dinin teorik boyutundan öte eylem boyutuna vurgu yapılmaktadır.

- İlahiyat eğitimindeki bilgi ile bilginin içeriği sahip eylem arasındaki ters ilişki durumu eleştirilmektedir. Eğitim sürecinde entelektüel donanımına sahip olduklarını düşünen öğrenciler, bu donanımın eyleme dönüşmediğini düşünmektedir. Bundan dolayı, ahlaki eylemi ve duruşu ön plana çıkaran tarikata girme eğilimi ön plana çıkmaktadır. Tasavvufun bilgi ile eylemi birleştiren tavrı, öğrencileri cezbetmektedir.

- Kendini dindar kabul eden öğrencilerin, tasavvufun ve tarikatın biza-tihi kendisine yaklaşımı olumludur. Tasavvufun içinde var olduğu kabul edilen maneviyat ve derinlik, dini gruplara katılımın veya tasavvuf kökenli gruplara olumlu yaklaşımın temel nedeni olarak gözükmektedir.

- Öğrencilerin tarikatlara olumlu yaklaşmasının bir diğer nedeni de tasavvufi gruplarda yer alan insanların belli derecede ahlaki hassasiyete sahip olmalarıdır.

- Eğitim-öğretim sistemi ve İlahiyat Fakültelerindeki eğitim, *sadece* öğretimi esas aldığı ve pratiği dışarda bıraktığı için eleştirilmektedir. Bilgi ile eylemi harmanlayan yeni bir eğitim anlayışına olan ihtiyacın varlığı göze çarpmaktadır.

- Kendini dindar olarak tanımlayan öğrencilere göre, yerel ve evrensel unsurları içinde barındıran tasavvuf, hem dinin etkisini artırarak bireyin dindarlaşmasına hem de ahlaki bir toplumun oluşmasına vesile olmaktadır. Öğrenciler, tasavvuf kökenli dini grupların bazı ritüellerine karşı çıkmakla beraber tasavvuf olgusuna olumlu yaklaşmaktadır.

- Öğrencilere göre irfani ve manevi boyutu ön planda tutan tasavvufi hareketler, bireyin gündelik hayatına doğrudan müdahale etmekte ve ahlakın merkezde olduğu bir yaşam tarzını esas almakta; zihniyet dönüşümünü sağlamaktadır.

- Dindar öğrencilere göre, tarikata girmek veya bir şeyhe bağlanmak bireyin dindarlaşmasına veya dini konularda hassasiyet kazanmasına vesile olmaktadır.

• Dindar öğrencilerin bir kısmı Rabita konusunda susmayı veya kararsız kalmayı tercih ederken bir kısmı da Rabıtaya olumsuz yaklaşmakta; bu ritüelin İslam'a aykırı olduğunu düşünmektedir. Rabıtayı sert ifadelerle yargılamak yerine farklı anlam haritalarını ön plana çıkarmaktadırlar.

• Rabıtayı meşru gören dini gruplardaki aktörlerin bireysel hayatında dindar olmaları, Rabita gerçekliğine dönük eleştirilerin görmezden gelinmesine neden olmaktadır.

• Üniversitede okuyan kız ve erkekler arasında din, tarikat, tasavvuf, şeyh veya rabita konusuna yaklaşımda ciddi düzeyde bir farklılık göze çarpmaktadır.

Bu çalışmanın ulaşılmış olduğu sonuçlar, M. Saffet Sarıkaya'nın, *Dinî Zihniyetimizin Oluşumunda Dinî Tarikat ve Cemaatlerin Olumsuz İzdüşümleri* başlıklı eleştirel çalışmasının sonuçlarına aykırıdır. Sarıkaya'ya göre tasavvuf, bireyi dünyadan el-etek çektiren din anlayışına sahiptir; tembelliğe ve atalete sevk eder. Ancak dindar öğrencilerle yapılan bu çalışmaya göre, tasavvuf kökenli dini gruplar bireyi dünyadan uzaklaştırmaktan öte onları dindar bir varlığa dönüştürmektedir. Tasavvuf kökenli dini bir gruba bağlı olan ve olmayan dindar öğrenciler, tasavvufa olumlu anlam yüklemektedir. Bu durum, adı geçen çalışmanın sonuçları ile aykırılık arz etmektedir. Kemalettin Taş'ın *Üniversite Gençliğinin Dindarlık Kriterleri* çalışmasında da iman ile amel arasında bağ kurulmuş olup ibadetleri yapmadan sadece Allah inancının yeterli olmayacağı vurgulanmıştır.³⁴ Bu çalışmada da dindar öğrenciler benzeri düşünceye sahiptir. Efe'nin *Dini Gruplaşma ve Cemaatleşme Olgusunun Sosyolojik Açıdan İncelenmesi* ve Gülşen Karataş'ın *Tarikatlara Yönelmenin Sosyokültürel ve Psikolojik Nedenleri*³⁵ başlıklı çalışmasında dini gruplara katılımın en önemli sebeplerinden birisinin dini daha yoğun yaşama ve Allah'a iyi bir kul olma isteği olduğu vurgulanmaktadır.³⁶ Efe'nin tespiti, bu çalışmanın sonucu ile uyumludur. Taş, *Üniversite Gençliğinin Dindarlık Kriterleri* başlıklı çalışmasında üniversiteli gençlerin din büyüklerini rehber edinmeyi dindarlığın bir parçası olarak

³⁴ Taş, *Üniversite Gençliğinin Dindarlık Kriterleri*, 141.

³⁵ Karataş, *Tarikatlara Yönelmenin Sosyokültürel ve Psikolojik Nedenleri*, 229.

³⁶ Efe, *Dini Gruplaşma ve Cemaatleşme Olgusunun Sosyolojik Açıdan İncelenmesi*, 290.

gördüğünü söylemektedir.³⁷ Bu çerçevede Tekirdağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde okuyan dindar öğrenciler de benzeri bir düşünceye sahiptir. Akyüz, *İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Din Anlayışı* başlıklı çalışmasında, araştırmaya katılan öğrencilerin az veya çok cemaate mensup olma ile Müslümanlığın aynileşmeye başladığından bahsetmektedir.³⁸ Bu makalede de benzeri bir sonuca ulaşılmıştır: dindar öğrenciler, tarikata katılmak veya şeyhe bağlanmak ile Müslümanlıkta derinleşme arasında bağlantı kurmaktadır. Arslantürk, Abant İzzet Baysal Üniversitesi'nde yapmış olduğu *21. Yüzyıl Eşiğinde Din Olgusu ve Türk Gençlerinin Dine Karşı Eğilimleri* başlıklı çalışmasının sonuçlarından birisi, dindar insanların çoğalmasında ve dinin emir ve yasaklarına uyulması ve dinin dünya ile ahiret saadeti için dini emirlere uymanın gereğidir. Katılımcıların önemli bir kısmı dindarlık ile dinin pratikleri arasındaki ilişkiyi vurgulamıştır.³⁹ Bu çalışma da yakın sonuçlara ulaşmıştır: dindarlık, dinin emir ve yasaklarına uymakla yakından ilişkilidir. Tekirdağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde okuyan dindar öğrencilerle yapılan bu çalışmanın bir sonucu da dinin ve tasavvufun gündelik hayatı etkilediğiydi. Fazlı Polat tarafından yapılan *Gündelik Yaşam Tercihleri ve Din* başlıklı çalışma da dinin toplumsal hayatın farklı alanlarındaki etkisini ortaya koymaktadır. Polat'a göre belli bir dünya görüşüne sahip olan din, oluşturmuş olduğu zihniyet biçimi ile gündelik hayata etki etmektedir.⁴⁰

Sonuç olarak bireyin gündelik hayatını kuşatma amacını taşıyan tasavvuf, maneviyata dönük ritüel ve eylemleriyle bireyin günlük yaşamını dönüştürmeye devam etmektedir. Bu durumda öğrencilerin tasavvuf olgusuna olumlu yaklaşmasına vesile olmaktadır.

Kaynakça

Abuzer, Celil. *Üniversite Gençliğinin Değişen Din Anlayışı*. İstanbul: İpek Yayınları, 2010.

Akpınar, Turgut. *Türk Tarihinde İslamiyet*. İstanbul: İletişim Yayınları, 1997.

³⁷ Taş, *Üniversite Gençliğinin Dindarlık Kriterleri*, 133.

³⁸ Akyüz, *İlahiyat Öğrencilerinin Din Anlayışları*, 65-66.

³⁹ Arslantürk, *21. Yüzyıl Eşiğinde Din Olgusu ve Türk Gençlerinin Dine Karşı Eğilimleri*, 40-56.

⁴⁰ Polat, *Gündelik Yaşam Tercihleri ve Din*, 117.

- Akyüz, Niyazi. "İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Din Anlayışı Ölçeği Üzerine Bir Pilot Araştırma". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* XLIII/1 (2002): 123-134.
- Akyüz, Niyazi. *İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Din Anlayışı*. Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, 2007.
- Arslantürk, Zeki. *Kutsalın Dönüşü*. İstanbul: Ayışığı Yayınları, 1998.
- Arslantürk, Zeki. *21. Yüzyıl Eşiğinde Din Olgusu ve Türk Gençlerinin Dine Karşı Eğilimleri*. Bolu, 1994.
- Arbery, Arthur John. *Sufism-An Account of the Mystics of İslam*. New York: Routledge, 2008.
- Atay, Tayfun. *Batı'da Bir Nakşi Cemaati*. İstanbul: İletişim Yayınları, 1996.
- Barkan, Ömer Lütfi. Osmanlı İmparatorluğu'nda Kolonizatör Türk Dervişleri. *Vakıflar Dergisi* 2 (1974): 279-304.
- Efe, Adem. *Dini Gruplaşma ve Cemaatleşme Olgusunun Sosyolojik Açından İncelenmesi*. Isparta: Tuğra Matbaası, 2008.
- Fazıl, Necip. *Esseyyid Abdulhakim Arvasi Rabita-i Şerife*. İstanbul: Büyük Doğu Yayınları, 2010.
- Gölpınarlı, Abdülbaki. *100 Soruda Tasavvuf*. İstanbul: Gerçek Yayınları, 1985.
- Güngör, Erol. *İslam Tasavvufunun Meseleleri*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 1998.
- Günay, Ünver. *Din Sosyolojisi*. İstanbul: İnsan Yayınları, 1999.
- Haldun, İbn. *Mukaddime 2*. Trc. Süleyman Uludağ. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2009.
- Karasar, Niyazi. *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: Nobel Yayıncılık, 2000.
- Karataş, Gülşen. *Tarikatlara Yönelmenin Sosyo-Kültürel ve Psikolojik Nedenleri*. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, 2004.
- Kepel, Gilles. *Tanrının İntikamı*. Trc. Selma Kırmızı. İstanbul: İletişim Yayınları, 1992.

- Kirman, M. Ali. "Türkiye'de Toplumsal Değişme ve 'Yeni Dinî' Cemaatler". *Muhafazakâr Düşünce* I/2 (2004): 61-77.
- Koştaş, Münir. *Üniversite Öğrencilerinde Dine Bakış*. Ankara: DİB Yayınları, 1995.
- Köprülü, Mehmet Fuat. *Türk Edebiyatı'nda İlk Mutasavvıflar*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1976.
- Köprülü, Mehmet Fuat. *Türk Tarih-i Dinisi*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2005.
- Öngören, Reşat. "Tasavvuf". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* 40: 119-126. Ankara: TDV Yayınları, 2011.
- Öngören, Reşat. "Ehli Sünnette Tasavvufun Yeri". Heyet. *Tarihte ve Günümüzde Ehli Sünnet*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2006.
- Öngören, Reşat. "Şeyh" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* 39: 50-52. Ankara: TDV Yayınları, 2010.
- Öztürk, Ali. "Tasavvuf Sosyolojisinin İmkanları ve Krizleri Üzerine (Orta Asya Tasavvufi İslamlaşması Örneğinde)". *APJIR-Academic Platform Journal of Islamic Research* 01/01 (2017): 68-76.
- Polat, Fazlı. "Tasavvufi Hayatın Gündelik Yaşama Etkisi ve Alvarlı Efe Profili". *Uluslararası Hacı Muhammed Lutfi (Alvarlı Efe) Sempozyumu*. Ed. Cengiz Gündoğdu. 109-115. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları, 2013.
- Polat, Fazlı. *Gündelik Yaşam, Tercihler ve Din*. Ankara: Sage Yayıncılık, 2013.
- Rahman, Fazlur. *İslam*. Trc. Mehmet Dağ-Mehmet Aydın. İstanbul: Selçuk Yayınları, 1981.
- Sarıkaya, M. Saffet. "Dinî Zihniyetimizin Oluşumunda Dinî Tarikat ve Cemaatlerin Olumsuz İzdüşümleri". *Arayışlar: İnsan Bilimleri Araştırmaları* 3/5-6 (2001): 1-16.
- Schimmel, Annemarie. *İslam'ın Mistik Boyutları*. Trc. Ergün Kocabıyık. İstanbul: Kabalıcı Yayınları, 2004.
- Taş, Kemalettin. *Üniversite Gençliğinin Dindarlık Kriterleri*. Ankara: Alter Yayıncılık, 2005.

Tosun, Necdet. "Rabita". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* 34: 378-379.
Ankara: TDV Yayınları, 2007.

Uludağ, Süleyman, *İslam Düşüncesinin Yapısı*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 1979.